

Max Paradox

SERIA BRUTALNA PRAWDA

BRUTALNA PRAWDA O UBERZE

WYGODA, KTÓRA PRZEJMUJE DECYZJE

SPIS TREŚCI

INTRO.....	3
Rozdział 1 - Moment kliknięcia.....	8
Rozdział 2 - Cisza na tylnym siedzeniu	14
Rozdział 3 - Gwiazdki zamiast rozmowy	19
Rozdział 4 - Cena, która się porusza.....	24
Rozdział 5 - Kierowca jako tło	29
Rozdział 6 - Czekanie, które nie jest czekaniem	34
Rozdział 7 - Trasa, której nie wybierasz	39
Rozdział 8 - Konto, które pamięta więcej niż ty.....	44
Rozdział 9 - Płatność, której nie czujesz	49
Rozdział 10 - Kierowca, który może zniknąć	54
Rozdział 11 - Ty jako pasażer, którego można ocenić	59
Rozdział 12 - Kierowca, który nie jest twarzą firmy	64
Rozdział 13 - Anulowanie, które kosztuje więcej niż przejazd	69
Rozdział 14 - Czas, który przestaje być twój.....	74
Rozdział 15 - Komfort, który nie należy do ciebie.....	79
Rozdział 16 - Rozmowa, która nigdy nie musi się wydarzyć	84
Rozdział 17 - Trasa, której nie wybierasz	89
Rozdział 18 - Płatność, której nie czujesz.....	94
Rozdział 19 - Kierowca, który jest zawsze tymczasowy	99
Rozdział 20 - Problem, którego nie rozwiązuje człowiek ...	104
Rozdział 21 - Zaufanie, które nie ma źródła.....	109

Rozdział 22 - Kontrola, która wygląda jak wolność	114
Rozdział 23 - Cena, która zmienia się zanim zdążysz ją zrozumieć	119
Rozdział 24 - Doświadczenie, które znika natychmiast	124
Rozdział 25 - Ty jako część algorytmu, nie użytkownik	129
Rozdział 26 - Relacja, która nigdy nie powstaje	134
Rozdział 27 - Ocena, która zastępuje rozmowę	139
Rozdział 28 - Czas, który przestaje należeć do ciebie	144
Rozdział 29 - Komfort, który eliminuje czujność	149
Rozdział 30 - System, który działa lepiej niż ty	154
Rozdział 31 - Decyzja, która już została podjęta	159
Rozdział 32 - Granica, której nie widzisz, ale czujesz	164
Rozdział 33 - Wygoda, która przestaje być wyborem	169
Rozdział 34 - Rzeczywistość, która zostaje zastąpiona interfejsem	173
Rozdział 35 - Koniec, który niczego nie kończy	178

INTRO

Aplikacja już była otwarta, zanim jeszcze zamknął drzwi mieszkania, jakby decyzja o wyjściu była tylko formalnością, a nie realnym wyborem, bo palec automatycznie kliknął „zamów przejazd” dokładnie w tej samej sekundzie, w której klamka wróciła na swoje miejsce. Nie sprawdził pogody, nie zastanowił się, czy mógłby iść pieszo, nie pomyślał o tramwaju, który odjeżdża za pięć minut, bo ta decyzja została podjęta wcześniej, głębiej i ciszej, w miejscu, które nie negocjuje, tylko przyzwyczaja. Kierowca pojawił się na mapie jako mała kropka, która zaczęła się zbliżać, i w tym momencie poczuł coś, co trudno nazwać ulgą, a jeszcze trudniej nazwać potrzebą, bo to nie było ani jedno, ani drugie, tylko coś pomiędzy, coś, co przypomina kontrolę bez wysiłku. Mechanizm już działał, zanim zdążył go zauważyć. I właśnie dlatego działa tak skutecznie.

To nie jest historia o przejazdach, samochodach ani kierowcach, tylko o tym, jak bardzo człowiek lubi delegować własne decyzje w zamian za poczucie wygody, które z czasem zaczyna wyglądać jak konieczność. W momencie, w którym aplikacja oferuje rozwiązanie zanim pojawi się problem, przestaje być narzędziem, a zaczyna być środowiskiem, w którym funkcjonujesz bez refleksji. Nie chodzi o to, że ktoś nie potrafi dojść gdzieś pieszo, tylko o to, że przestaje to rozważać jako opcję, bo łatwość wygrywa z autonomią w sposób, który nie wywołuje oporu. Paradoks polega na tym, że im bardziej coś jest dostępne, tym mniej wydaje się wyborem, a bardziej naturalnym stanem rzeczy. I dokładnie w tym miejscu zaczyna się proces, którego nie nazywa się uzależnieniem, tylko wygodą.

Kiedy kierowca podjeżdża pod blok, wszystko wygląda jak zwykła transakcja, w której jedna strona oferuje usługę, a druga za nią płaci, ale pod powierzchnią dzieje się coś znacznie bardziej interesującego, bo to nie jest relacja dwóch ludzi, tylko relacja człowieka z systemem, który został zaprojektowany tak, żeby nie było potrzeby zadawania pytań. Rozmowa jest opcjonalna, kontakt wzrokowy zbędny, a wymiana informacji ograniczona do minimum, bo wszystko, co kiedyś wymagało negocjacji, zostało zamienione na interfejs. To nie jest uproszczenie, tylko eliminacja tarcia, które kiedyś było naturalną częścią każdej interakcji. I kiedy tarcie znika, znika też przestrzeń na refleksję, która mogłaby zakwestionować sens tej czynności.

Siedzi z tyłu, patrzy w telefon i nawet nie zauważa momentu, w którym przestaje być pasażerem, a zaczyna być użytkownikiem, bo różnica między tymi dwoma stanami nie polega na tym, gdzie siedzi, tylko na tym, jak myśli. Pasażer jest częścią sytuacji, użytkownik jest częścią systemu, który upraszcza wszystko do poziomu kliknięcia i oceny w gwiazdkach. Mechanizm polega na tym, że im mniej wysiłku wymaga dana czynność, tym mniej świadomości potrzebuje, żeby ją powtarzać. A kiedy świadomość znika, zostaje tylko nawyk, który działa szybciej niż jakakolwiek decyzja. I to właśnie ten moment, w którym coś przestaje być wyborem, a zaczyna być automatem.

Nie ma w tym nic spektakularnego, żadnej dramatycznej sceny, żadnego punktu zwrotnego, bo największe zmiany nie dzieją się wtedy, kiedy je widać, tylko wtedy, kiedy stają się niezauważalne. Każdy kolejny przejazd wygląda tak samo, każdy klik jest identyczny, każda decyzja jest powtórzeniem poprzedniej, aż w pewnym momencie przestaje się pamiętać, kiedy to się zaczęło. To nie jest kwestia jednego dnia ani

jednej sytuacji, tylko sumy mikrodecyzji, które nigdy nie były analizowane, bo nigdy nie wydawały się wystarczająco ważne. I właśnie dlatego mają największą siłę.

Kiedy patrzy na cenę przejazdu, która dynamicznie się zmienia, nie zastanawia się nad mechanizmem, który ją generuje, tylko nad tym, czy warto teraz kliknąć, czy poczekać kilka minut, jakby to była gra, w której stawką jest kilka złotych, a nie zrozumienie, co się właściwie dzieje. System daje mu poczucie kontroli, bo może obserwować zmianę ceny, ale jednocześnie odbiera mu realny wpływ, bo nie zna zasad tej zmiany. To jest kontrola pozorna, która działa dokładnie dlatego, że wygląda na realną. I w tym napięciu między iluzją a rzeczywistością rodzi się mechanizm, który będzie powtarzany bez końca.

Nie chodzi o to, że ktoś jest naiwny, tylko o to, że system nie wymaga inteligencji, żeby działać, tylko powtarzalności, która nie potrzebuje uzasadnienia. Każdy kolejny przejazd wzmacnia przekonanie, że to jest normalne, że tak się robi, że inaczej się nie opłaca, mimo że to „nie opłaca się” nigdy nie zostało policzone, tylko przyjęte jako oczywistość. Mechanizm polega na tym, że człowiek zaczyna traktować wygodę jako standard, a wszystko, co wymaga wysiłku, jako stratę. I w tym momencie zmienia się nie tylko zachowanie, ale też sposób myślenia o własnym czasie, energii i możliwościach.

Kierowca milczy, radio gra cicho, miasto przesuwają się za oknem jak tło, które nie wymaga uwagi, bo najważniejsze dzieje się na ekranie telefonu, gdzie można sprawdzić trasę, czas dojazdu i przewidywaną godzinę przyjazdu, jakby każda sekunda była czymś, co trzeba kontrolować, nawet jeśli nie ma to żadnego realnego znaczenia. To nie jest potrzeba

informacji, tylko potrzeba poczucia, że wszystko jest pod kontrolą, nawet jeśli ta kontrola jest tylko wizualizacją danych. Paradoks polega na tym, że im więcej informacji dostaje użytkownik, tym mniej rozumie, bo nie ma czasu ani przestrzeni, żeby je przetworzyć.

W pewnym momencie przejazd się kończy, drzwi się otwierają, on wysiada, a aplikacja natychmiast prosi o ocenę, jakby najważniejszym elementem tej sytuacji było przypisanie liczby do doświadczenia, które nawet nie zostało przeanalizowane. Pięć gwiazdek, cztery, może trzy, decyzja trwa sekundę, bo nie chodzi o realną ocenę, tylko o utrzymanie rytmu, który nie pozwala się zatrzymać. Mechanizm oceny działa nie dlatego, że ktoś chce być sprawiedliwy, tylko dlatego, że system tego wymaga, a brak oceny jest traktowany jak błąd. I w tym miejscu kończy się interakcja, która tak naprawdę nigdy się nie zaczęła.

To jest książka o takich momentach, które wyglądają jak drobiazgi, ale składają się na coś znacznie większego, bo każdy z nich jest elementem systemu, który nie działa przeciwko człowiekowi, tylko przez niego. Nie ma tu złych intencji, nie ma ukrytego planu, jest tylko perfekcyjnie zaprojektowana wygoda, która wykorzystuje najprostsze mechanizmy psychologiczne, żeby stać się czymś oczywistym. Problem polega na tym, że to, co oczywiste, rzadko jest analizowane, a to, co nie jest analizowane, ma największy wpływ na zachowanie. I właśnie dlatego ten mechanizm jest tak trudny do zauważenia.

Każdy rozdział tej książki będzie rozbierał jeden konkretny fragment tej rzeczywistości, jedną sytuację, jedno zachowanie, które wydaje się banalne, ale tylko do momentu, w którym zaczyna się je analizować. To nie będą historie o

aplikacji, tylko o człowieku, który z niej korzysta, bo technologia jest tylko narzędziem, a mechanizmy, które się za nią kryją, są stare, powtarzalne i zaskakująco odporne na zmianę. To nie jest analiza rynku ani modelu biznesowego, tylko analiza decyzji, które wyglądają jak wybory, ale nimi nie są.

Nie będzie tu rozwiązań, bo rozwiązania sugerują, że problem można zamknąć, a to, o czym mowa, nie kończy się wraz z zamknięciem aplikacji. Nie będzie tu porad, bo porady zakładają, że wystarczy wiedzieć, żeby coś zmienić, a to jest jedno z największych złudzeń, jakie można mieć. Będzie za to próba zrozumienia, która nie daje komfortu, tylko zabiera iluzję, że wszystko jest pod kontrolą. I to właśnie ten moment, w którym czytelnik zaczyna czuć opór, bo rozpoznaje coś, czego wolałby nie widzieć.

Ta książka nie opowiada o Uberze. Opowiada o tym, co się dzieje, kiedy człowiek zaczyna traktować wygodę jak coś neutralnego, a nie jak siłę, która kształtuje jego decyzje. Opowiada o tym, jak łatwo oddać kontrolę nad drobnymi rzeczami, które z czasem przestają być drobne, bo zaczynają definiować sposób, w jaki funkcjonuje się na co dzień. I opowiada o tym, dlaczego ten proces jest tak trudny do zatrzymania, nawet kiedy już się go zobaczy.

Bo zobaczenie mechanizmu nie oznacza, że przestaje działać.

Rozdział 1 - Moment kliknięcia

Stoi na chodniku, patrzy na ekran i widzi dwie liczby, które wyglądają jak decyzja, ale w rzeczywistości są tylko scenografią dla procesu, który już się wydarzył, bo cena „teraz” i cena „za chwilę” nie są dwiema równorzędnymi opcjami, tylko napięciem, które ma go popchnąć w jednym kierunku. Palec zawisa na sekundę nad przyciskiem, ale to zawahanie nie jest analizą, tylko krótką iluzją sprawczości, która ma stworzyć wrażenie, że coś zostało rozważone. Mechanizm działa wcześniej, szybciej i ciszej, zanim jeszcze zdąży nazwać to, co się dzieje. I dlatego ten moment wygląda jak wybór, choć jest tylko jego potwierdzeniem.

W tej jednej sekundzie zawiera się cały schemat, który będzie powtarzany setki razy bez większej zmiany, bo decyzja została zredukowana do gestu, który nie wymaga uzasadnienia, tylko wykonania. To nie jest proces myślowy, tylko reakcja na bodziec, który został zaprojektowany tak, żeby nie zostawiać miejsca na refleksję, bo refleksja spowalnia, a spowolnienie jest jedyną rzeczą, której system nie może sobie pozwolić. Mechanizm polega na tym, że im szybciej działa decyzja, tym mniej jest widoczna jako decyzja, a bardziej jako naturalny ruch. I w tym miejscu człowiek przestaje być kimś, kto wybiera, a zaczyna być kimś, kto reaguje.

Z zewnątrz wszystko wygląda banalnie, bo ktoś zamawia przejazd, ale wewnątrz tej sytuacji dzieje się coś znacznie bardziej precyzyjnego, bo napięcie między „teraz” a „za chwilę” nie dotyczy pieniędzy, tylko czasu, który został przedstawiony jako zasób, którego nie wolno tracić. Problem polega na tym, że ten czas nie jest realnie zagrożony, tylko symbolicznie zawężony, żeby wywołać poczucie presji.

Mechanizm wykorzystuje coś, co człowiek zna bardzo dobrze, czyli niechęć do straty, ale przenosi ją na poziom, który nie ma realnego znaczenia. I właśnie dlatego działa tak skutecznie.

Nie chodzi o to, że ktoś nie rozumie, co się dzieje, tylko o to, że nie ma przestrzeni, żeby to zatrzymać i przeanalizować, bo każda sekunda wahania jest natychmiast wypełniana kolejną informacją, kolejną zmianą ceny, kolejnym impulsem, który zamyka proces zanim się zacznie. To nie jest manipulacja wprost, tylko konstrukcja sytuacji, w której brak działania zaczyna wyglądać jak błąd. Paradoks polega na tym, że decyzja „nie teraz” wymaga więcej energii niż decyzja „tak”, mimo że to ta druga ma realne konsekwencje. I w tym odwróceniu logiki kryje się siła mechanizmu.

Palec w końcu naciska, ekran zmienia się natychmiast, pojawia się kierowca, trasa, czas dojazdu i wszystko wygląda jak zakończony proces, który został poprawnie wykonany, mimo że nic nie zostało naprawdę przemyślane. Ulga, która się pojawia, nie wynika z tego, że problem został rozwiązany, tylko z tego, że napięcie zostało rozładowane przez działanie. To nie jest satysfakcja, tylko cisza po impulsie, który domagał się reakcji. I właśnie ta cisza jest nagrodą, która wzmacnia cały schemat.

Za każdym razem, kiedy ten proces się powtarza, coś bardzo konkretnego zostaje utrwalone, bo mózg uczy się, że szybka decyzja redukuje napięcie skuteczniej niż jakakolwiek analiza, a to oznacza, że analiza zaczyna być postrzegana jako zbędna komplikacja. Mechanizm nie polega na tym, że ktoś przestaje myśleć, tylko na tym, że zaczyna myśleć w inny sposób, szybciej, płycej i bardziej reaktywnie. Konsekwencja jest taka, że z czasem nie tylko decyzje dotyczące przejazdów

zaczynają wyglądać w ten sposób, ale też inne obszary życia, które wcześniej wymagały większej uwagi. I właśnie wtedy drobna zmiana zaczyna mieć realny wpływ.

W tej sytuacji nie ma nic spektakularnego, żadnego momentu, który można by wskazać jako początek problemu, bo wszystko dzieje się w skali mikro, w gestach, które nie wydają się istotne, dopóki nie zostaną powtórzone wystarczająco wiele razy. Każde kliknięcie jest osobno niewinne, ale razem tworzą wzorzec, który zaczyna działać automatycznie. Mechanizm polega na tym, że powtarzalność zastępuje świadomość, a świadomość, kiedy przestaje być używana, przestaje być dostępna. I wtedy nawet próba zatrzymania się wydaje się nienaturalna.

W tle tego wszystkiego pojawia się jeszcze jeden element, który rzadko jest zauważany, bo jest zbyt oczywisty, czyli fakt, że decyzja została ograniczona do dwóch opcji, które w rzeczywistości nie wyczerpują możliwości, ale zostały tak przedstawione, żeby wyglądały na kompletne. Nie ma tam miejsca na pytanie, czy w ogóle trzeba zamawiać przejazd, czy można pójść inaczej, czy można poczekać, bo te opcje nie są częścią interfejsu. Mechanizm polega na zawężeniu pola widzenia do tego stopnia, że brak alternatywy nie jest odczuwany jako brak, tylko jako naturalny stan. I właśnie dlatego nie budzi oporu.

Kiedy zaczyna padać deszcz, decyzja wydaje się jeszcze bardziej uzasadniona, jakby pogoda była argumentem, a nie tylko dodatkowym bodźcem, który wzmacnia już podjęty kierunek. To jest moment, w którym racjonalizacja wchodzi do gry, ale nie po to, żeby podjąć decyzję, tylko żeby ją uzasadnić po fakcie. Mechanizm polega na tym, że człowiek najpierw działa, a potem szuka powodów, które sprawią, że to działanie